

HELENA BALCEREK

 0000-0003-2030-2797
Uniwersytet Warszawski

Lektura szkolna ucznia z ASD Na przykładzie *W 80 dni dookoła świata* Jules’a Verne’a

School reading of students with ASD
Based on the example of Jules Verne’s
Around the World in Eighty Days

Summary: The article discusses observations pertaining to one of the basic aims/objectives of education, namely: reception and analysis of a text read by students with ASD (Autism Spectrum Disorder) at the 2nd stage of their education, as well as the form of abridgement of the text (based on the example of Jules Verne’s *Around the World in Eighty Days*) to suit the needs and capabilities of special-needs students. The conclusions presented herein result from pedagogical observations conducted during many years of a Polish-language teacher’s work focused on students with ASD in one of Warsaw’s elementary schools. They point to the necessity of individual facilitation of the entire process of reception, analysis, and interpretation of the text read in order to meet the needs and capabilities of a particular student-reader. Selection of suitable text and the abridgement thereof to the level of a child with developmental disorder classified as ASD, must take into account the preceding diagnosis and special educational needs mentioned in a psychological and pedagogical counselling centre’s medical opinion.

Key words: text, didactic material, ASD (Autism Spectrum Disorder), reading comprehension, special needs education, abridgement

Wprowadzenie

Jednym z najważniejszych celów kształcenia uczniów na poziomie szkoły podstawowej jest rozwijanie umiejętności **czytania ze zrozumieniem** oraz

wykorzystywania zawartych w tekście informacji. W obowiązującej podstawie programowej z 2017 roku czytamy:

Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz działania sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem literackim. [...]

Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia¹.

Niestety, teksty zaproponowane w podstawie programowej, w programach nauczania oraz podręcznikach szkolnych są dobrane do uczniów rozwijających się prawidłowo. Zgodnie z rozporządzeniami Ministra Edukacji Narodowej² dotyczącymi kształcenia uczniów ze stwierdzonymi zaburzeniami rozwoju³, tj. posiadających orzeczenie poradni psychologiczno-pedagogicznej (zwanej dalej PPP) o potrzebie kształcenia specjalnego, edukacja tych uczniów ma się opierać na tym samym materiale dydaktycznym, co edukacja dzieci rozwijających się prawidłowo⁴. Materiał ten nie jest jednak odpowiednio dostosowany do

¹ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, załącznik nr 2 do Rozporządzenia MEN z dnia 24 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf>, s. 12 [data dostępu: 20.03.2020].

² Preambuła ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz.U. 2004, nr 256, poz. 2572, z późn. zm.); ustawa o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U., poz. 882); Rozporządzenie MEN z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach (Dz.U. 2014, poz. 392) oraz Rozporządzenie MEN z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz.U. 2014, poz. 414). Rozporządzenie MEN z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 357).

³ Pod pojęciem *zaburzenia* rozumie się: zaburzenia w spektrum autyzmu — ASD (w tym zespół Aspergera), nadpobudliwość psychoruchową, niepełnosprawności intelektualne, niepełnosprawności fizyczne i inne zaburzenia orzekane przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

⁴ Zgodnie z treścią Uzasadnienia do Rozporządzenia MEN z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 357), celem nauczania integracyjnego jest zapewnienie integracji dzieci objętych kształceniem specjalnym ze

poziomu ich rozwoju, zarówno w sferze percepcyjno-poznawczej, jak i emocjonalnej oraz społecznej. Przekazywane treści mogą być odbierane i rozumiane zupełnie inaczej niż w intencji nadawcy. Niektóre gatunki czy treści tekstów literackich są zbyt skomplikowane, aby mogły stanowić właściwy materiał dydaktyczny⁵. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie problemu dotyczącego doboru i dostosowania tekstu (na przykładzie utworu literackiego) do pracy z uczniami z zaburzeniami rozwoju — przede wszystkim w postaci ASD.

Edukacja zgodna z diagnozą poradni a dostosowanie tekstu

Cele edukacji polonistycznej na II etapie edukacji, czyli w klasach IV—VIII szkoły podstawowej, oparte są nie tylko na dostarczaniu wiedzy teoretycznej, lecz przede wszystkim na nabywaniu wielorakich umiejętności zarówno językowych, jak i literacko-kulturowych. Jak pisze Jolanta Nocoń,

Istotą edukacji jest transfer nie tylko wiedzy i umiejętności, ale także wartości, postaw, idei, światopoglądów itp. Uczymy, kształtujemy, kształcimy, wychowujemy kogoś, uczymy czegoś, kształtujemy lub kształcimy coś, wychowujemy w jakimś kierunku. Zatem cel edukacji to zmiana jakościowa dokonująca się w osobie edukowanej (edukującej się), rozwój jednostki ludzkiej we wszystkich obszarach jej osobowości⁶.

Na wartość edukacji polonistycznej zwraca również uwagę zapis w podstawie programowej:

środowiskiem rówieśniczym, w tym z dziećmi pełnosprawnymi (§ 5 ust. 1 pkt 5 rozporządzenia). Uczniowie z diagnozami PPP o potrzebie kształcenia specjalnego (z ASD i z zespołem Aspergera, niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, niedostosowaniem społecznym oraz nadpobudliwością psychoruchową) uczący się w klasach ogólnych oraz klasach integracyjnych publicznych szkół podstawowych, zgodnie z Ustawą z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014, poz. 811) dotyczących podręczników szkolnych oraz wyżej wymienionymi celami dydaktycznymi, korzystają z jednego, tego samego podręcznika, co uczniowie rozwijający się prawidłowo. Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów wymagają dokonywania przez nauczyciela zmian, a także dostosowywania zaproponowanych w podręcznikach tekstów literackich w ramach realizacji ogólnie wybranego programu.

⁵ Wnioski z obserwacji pedagogicznych, analizy dokumentów i testów osiągnięć szkolnych uczniów z zaburzeniami rozwoju, mających orzeczenie PPP, przeprowadzonych od 2012 do 2018 roku w ramach czynnej pracy zawodowej nauczyciela polonisty w jednej z warszawskich szkół podstawowych z oddziałami integracyjnymi.

⁶ J. Nocoń: *Dyskurs edukacyjny i jego społeczny zasięg*. W: *Język a edukacja. Tekst edukacyjny*. Red. J. Nocoń, A. Tabisz. Opole 2013, s. 14.

Język polski jest kluczowym przedmiotem nauczania — poznawanie wybitnych utworów literackich sprzyja rozwojowi osobowemu ucznia, wprowadza go w świat kultury polskiej i europejskiej. Zakres znajomości języka ojczystego i sprawność w posługiwaniu się nim ułatwia przyswajanie wiedzy z innych dziedzin (przedmiotów) i jest dla każdego ucznia podstawą sukcesu szkolnego⁷.

Próba edukacji oparta na nieodpowiednio dobranym materiale dydaktycznym — lekturze z kanonu tekstów zawartych w podstawie programowej i szkolnych programach nauczania w formie dogodnej tylko dla uczniów rozwijających się prawidłowo, z pominięciem uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, nie przyniesie spodziewanych efektów⁸. Jak pisze Anna Janus-Sitarz,

Konieczna jest refleksja nad możliwością wykorzystania starych i nowych teorii interpretacji dzieła literackiego w praktyce szkolnej, zaadaptowania ich w celu przywrócenia utraconej zdolności odczuwania przyjemności lektury utraconej w ciągu ostatnich lat z wielu przyczyn. Wśród tych przyczyn jedne wiążą się z przemianami cywilizacyjno-społecznymi [...], inne ze słabą techniką czytania i kłopotami w rozumieniu czytanego tekstu⁹.

Dlatego obowiązkiem — zadaniem nauczyciela jest odpowiednie dobranie oraz dostosowanie materiałów dydaktycznych do potrzeb i możliwości takich uczniów. W podstawie programowej czytamy:

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie

⁷ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych..., s. 18.

⁸ Wymagane efekty kształcenia umiejętności czytania ze zrozumieniem ujęte są w podstawie programowej z 2017 roku (s. 60—62) w *Treściach nauczania — wymaganiach szczegółowych* (pkt I) i rozpisane w dwóch punktach: 1. Czytanie utworów literackich. 2. Odbiór tekstów kultury.

⁹ A. Janus-Sitarz: *Szkolne strategie lektury wobec „stanu nieczytania”*. W: *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole*. Red. E. Bańkowska, A. Mikołajczuk. Warszawa 2006, s. 216.

sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami¹⁰.

Do cywilizacyjno-społecznych przyczyn utrudnionej zdolności czytania ze zrozumieniem zalicza się współczesne problemy edukacyjne wynikające z rosnącej liczby dzieci mających różnorodne zaburzenia w procesie rozwoju (zwane także chorobami cywilizacyjnymi). To powoduje słabą technikę czytania i kłopoty w rozwijaniu umiejętności interpretacji oraz analizy tekstu przez takich uczniów. Z roku na rok zwiększa się liczba uczniów z wydanymi przez PPP orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na zaburzenia rozwojowe. Do najczęściej powtarzających się diagnoz PPP należy ASD (*Autism Spectrum Disorder*)¹¹. Według klasyfikacji zaburzeń rozwojowych dokonanej przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne, zawartej DSM-5. z 2013 roku, ASD to spektrum zaburzeń w uniwersalnym rozmiarze, którego nie da się jednocześnie zdefiniować, ponieważ charakter występujących symptomów jest bardzo zróżnicowany i opiera się na dwóch kryteriach:

- na stałych deficytach w zakresie komunikacji społecznej i społecznej interakcji,
- na ograniczonych i powtarzających się wzorcach zachowania, zainteresowań lub aktywności¹².

Uczniowie z ASD są bardzo różnorodną grupą edukacyjną zarówno pod względem funkcjonowania społecznego, komunikacyjnego, jak i intelektualnego. Autyzm może mieć zatem różne postaci. Percepcja, logiczne myślenie, odbieranie i rozumienie komunikatów u każdego dziecka może prezentować się na innym poziomie, gdyż tego typu zaburzenia są bardzo zróżnicowane, charakteryzują się wieloma typami symptomów i cech. Indywidualna diagnoza w orzeczeniu PPP opisuje konkretną grupę symptomów i może wskazywać, jakie działania należy podjąć w celu wspierania edukacji danego ucznia z uwzględnieniem poziomu jego rozwoju¹³. Tekst będący materiałem dydaktycznym musi zostać indywidualnie dostosowany (zgodnie z wskazówkami za-

¹⁰ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych..., s. 13.

¹¹ Wniosek na podstawie dokumentacji Mokatowskiego Wydziału Oświaty oraz własnych obserwacji prowadzonych w ramach czynnej pracy zawodowej nauczyciela języka polskiego w dwóch mokatowskich szkołach podstawowych w Warszawie w latach 2010—2019.

¹² Zob. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. DSM-5*. American Psychiatric Association, Arlington, VA, 2013, s. 50: „Autism Spectrum Disorder, Diagnostic Criteria 299.00 (F84.0):

A. Persistent deficits in social communication and social interaction across multiple contexts, as manifested by the following;
B. Restricted, repetitive patterns of behavior, interests, or activities, as manifested by at least two of the following”.

¹³ Zob. M. Mountstephen: *Jak wykryć zaburzenia rozwojowe u dzieci i co dalej?*. Tłum. J. Jedlińska. Warszawa 2011, s. 44.

wartymi w orzeczeniu PPP oraz wnioskami z obserwacji pedagogicznej konkretnego ucznia) pod względem: objętości, układu graficznego, treści, leksyki, stylistyki. Takie dostosowanie jest zadaniem współczesnego nauczyciela polonisty, pracującego z dziećmi mającymi zaburzenia w procesie rozwoju zarówno w klasie, gdzie uczniowie z ASD uczą się wspólnie z uczniami w normie, jak i w formie nauczania indywidualnego.

W 80 dni dookoła świata — materiał dydaktyczny dla ucznia SP z ASD

Dzieci z ASD (szczególnie w postaci zespołu Aspergera) bardzo często mają zdiagnozowany wyższy niż przeciętny poziom rozwoju intelektualnego i poznawczego, natomiast zaburzona jest ich sfera rozwoju emocjonalnego i społecznego. Mają duże trudności z odczytywaniem metafor, ironii, a także przekazów niedosłownych. Nie do końca rozumieją pojęcie fikcji literackiej, choć z ciekawością sięgają po gatunki fantastyczne. Doskonała pamięć, skupienie uwagi na szczegółach oraz duża wiedza z kręgu ich zainteresowań często mają przełożenie na bogaty zasób słownictwa i dostrzeganie powtarzających się motywów¹⁴. Uwzględniając te cechy, można odpowiednio dobrać i dostosować tekst literacki do specjalnych potrzeb edukacyjnych dziecka z ASD, jego mocnych i słabych stron oraz możliwości i celów kształcenia — tak, aby stał się odpowiednim materiałem dydaktycznym. Najbardziej optymalny tekst należy do gatunków prozatorskich z ograniczoną liczbą metafor i innych przekazów niebezpośrednich, ale ma szybką oraz bogatą w szczegóły akcję (najlepiej z ograniczonym tłem społecznych relacji bohaterów, które mogą być całkowicie lub w dużym stopniu niezrozumiałe przez dziecko z ASD ze względu na trudności w nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich). Im więcej konkretnych informacji bliskich zainteresowaniom i cechom ucznia — czytelnika, tym lepiej.

Dobrym przykładem może być powieść podróźniczo-przygodowa *W 80 dni dookoła świata* Jules'a Verne'a. Przytoczony fragment bogaty w szczegółowe informacje dotyczące głównego bohatera wskazuje, że jest to człowiek zamknięty w sobie, skrupulatny, lubiący pewne schematy, wzory matematyczne, które determinują jego introwertyczny styl bycia i funkcjonowania w jedynej grupie społecznej — Klubie Reforma. Podobne cechy obserwuje się u dzieci z ASD, dlatego czytelnik może łatwiej utożsamiać się z bohaterem czytanej przez siebie

¹⁴ Zob. M. Winter: *Zespół Aspergera. Co nauczyciel wiedzieć powinien*. Tłum. E. Niezgodna. Warszawa 2011, s. 10, 17.

książki. Wzbudzi to jego zainteresowanie, ułatwi kontakt z dziełem literackim i będzie tzw. punktem zaczepienia między światem przedstawionym w powieści i własną rzeczywistością.

*Rzadko można było spotkać kogoś równie zamkniętego w sobie. Mówił mało i lakonicznie, co jeszcze podkreślało jego tajemniczość. Właściwie prowadził najzupełniej jawny tryb życia, ale ponieważ **co dzień z matematyczną dokładnością czynił to samo**, [wyobraźnia ciekawych nie znajdowała zaspokojenia i skłonna była doszukiwać się rzeczy, które nie istniały].*

*Czy pan Fogg podróżował? Było to rzeczą bardzo prawdopodobną, bo **nikt, tak jak on, nie znalazł się na mapie**. Zdawało się, że najdalsze zakątki świata są mu znane niczym własna kieszeń. **Niejednokrotnie, gdy w klubie spierano się o los zaginionych czy zablakanych podróżników, Fogg zabierał głos i [wypowiadał w tej materii] swoją opinię w krótkich i zwięzłych słowach**. Podsuwał wówczas [iście prorocze] wyjaśnienia, zawsze potwierdzone przez rozwój wypadków. Wyglądało na to, że Fileas Fogg [przemierzył całą ziemię, przynajmniej w wyobraźni].*

*Jedno nie ulegało wątpliwości: **od wielu lat nie opuszczał Londynu. Zobaczyć go było można jedynie na trasie, którą codziennie przebywał, to znaczy między domem a klubem**; zupełnie nie pamiętano, żeby kiedykolwiek ukazał się w jakimś innym miejscu, przynajmniej tak twierdziły osoby, które [miały zaszczyt znać go nieco bliżej]. Co dzień czytywał dzienniki i grał w [wista]; zdaje się, że tylko te dwie czynności uważał za właściwy sposób spędzania czasu. Szczególnie odpowiadała jego naturze gra w karty, można było bowiem przy niej milczeć. Wygrywał na ogół dużo, ale wygrane kwoty nigdy nie pozostawały w jego kieszeni, natychmiast wciągał je do [swojego budżetu] na cele dobroczynne. [...]*

Pan Fogg zadowalał się jednym służącym. Śniadania i obiady jadał w klubie [w godzinach określonych z dokładnością chronometru], zawsze w tej samej sali, przy tym samym stole; z nikim wówczas nie rozmawiał i nigdy nie szukał towarzystwa. Punkt o dwunastej w nocy udawał się do domu na spoczynek, pod żadnym pozorem nie dając się nakłonić do skorzystania z luksusowych sypialni klubowych. Dziesięć godzin na dobę spędzał u siebie, poświęcając ten czas na sen i toaletę¹⁵.

Trudniejsze wyrażenia (zamknięte w nawiasach kwadratowych) powinny zostać opatrzone przypisami lub komentarzami, dzięki czemu uczeń w każdej chwili będzie mógł sprawdzić znaczenie niezrozumiałego sformułowania i pod-

¹⁵ J. Verne: *W osiemdziesiąt dni dookoła świata*, s. 5. http://bibliotekaszkolnazsgraboszyce.blox.pl/resource/W_80_dni_dookola_swiate.pdf [data dostępu: 2.04.2017]. Podkreślenia w tekście i wydzielenie w nawiasach trudniejszych wyrażen — H.B.

świadomie rozwijać swoje słownictwo. Wyższy niż przeciętny poziom rozwoju poznawczego i inteligencji sprzyja lekturze tekstu opartego na bardziej skomplikowanych konstrukcjach gramatycznych, dlatego czytelne będą wtrącenia czy szyk przestawny zdań złożonych. Dodatkowym atutem jest podział na fragmenty (akapity, krótkie rozdziały), ponieważ dzieci z ASD pozytywnie odnoszą się do wydzielania konkretnych przestrzeni działania. Zbyt długi tekst wpływa na przyspieszenie zmęczenia lub znużenie. Doskonała pamięć może być niekiedy także utrudnieniem, ponieważ negatywne sytuacje i przeżycia tak trwale zapisują się w umyśle dziecka, że najmniejsze odwołania mogą całkowicie zaburzyć proces czytania, uruchomić blokadę funkcji poznawczych na rzecz smutnych wspomnień.

Prawidłowe dostosowanie tekstu już w pierwszym momencie zetknięcia się dziecka z lekturą ma na celu wywoływanie pozytywnych emocji. Podział na krótkie fragmenty (akapity) umożliwia robienie przerwy na odpoczynek po odczytaniu wyznaczonej graficznie „całości”. Większa czcionka (np. 14—16 punktów) i interlinia (półtora) sprawiają, że jest on czytelniejszy, łatwiejszy w percepcji wzrokowej. Obramowanie czy też łagodne, kolorowe tło wyróżnia przestrzeń do czytania od marginesów i dodatkowo uatrakcyjnia zapis (należy jednak unikać zbyt jaskrawych kolorów, które mogą wywoływać niepotrzebne pobudzenie psychoruchowe, a tym samym utrudniać skupienie uwagi na treści). Dodatkowo można podkreślić najważniejsze informacje (pogrubione w podanym przykładzie), co ułatwi dziecku selekcję informacji i wskaże logiczny ciąg przyczynowo-skutkowy najważniejszych elementów fabuły.

Czytelna stylistyka, dostosowanie treści do poziomu i zainteresowań dziecka, konkretne umiejscowienie w czasie oraz powtarzający się motyw schematyczności postępowania głównego bohatera, tak bliskie osobom z ASD, budzą pozytywne skojarzenia i uruchamiają chęć czytania. Ciekawa narracja, zamknięta w bezpośredniej, prostej stylistyce, dynamiczna akcja, realistyczne wydarzenia, dające możliwość konfrontacji z własną rzeczywistością i zainteresowaniami ucznia, wydłużają momenty koncentracji uwagi i aktywnego czytania. W ten sposób wspierana jest ciekawość treści, a nie obowiązek pracy z tekstem:

Właśnie dziś, dnia 2 października, pan Fogg odprawił swego dotychczasowego sługę Jakuba Forstera za to, że woda, którą ten podał do golenia, [miała 84 stopnie ciepła według Fahrenheita], a nie 86, jak to było przykazane. Następca [niefortunnego lokaja miał się stawić] między jedenastą a pół do dwunastej.

Pan Fileas Fogg, wyprostowany i sztywny, siedział w głębokim fotelu. [Nogi zestawił jak żołnierz na paradzie], ręce oparł na kolanach. Oczywiście śledził wskazówki zegara — mechanizmu, nawiasem mówiąc, wielce skomplikowanego, który pokazywał nie tylko godziny, minuty i sekundy, ale także dni, tygodnie i miesiące oraz lata. Z wybiciem jedenastej trzydzieści

*Fileas Fogg miał zamiar wstać i udać się według zwyczaju do klubu. W tej chwili zapukano do drzwi małego salonu, gdzie znajdował się pan Fogg*¹⁶.

Jak pisze Anna Janus-Sitarz, „niestety nie można jednoznacznie określić czynników, które gwarantują przyjemność lektury”¹⁷. O taką gwarancję szczególnie trudno w przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ponieważ ich forma w danym momencie czytania zależy od bardzo wielu zmiennych (jak choćby tego, co wydarzyło się na przerwie, jaka jest pogoda czy miejsce, w którym akurat odbywają się zajęcia). Uczniowie ci (szczególnie z symptomami nadpobudliwości psychoruchowej) mają duże problemy z koncentracją uwagi, są bardzo podatni na bodźce i często się rozpraszają. Dlatego w chwili, gdy dziecko traci zainteresowanie tekstem, powinno się przerwać lekturę. Wówczas bardzo pomocne okazują się wydzielone graficznie krótkie akapity oraz podkreślone wytłuszczonym drukiem najważniejsze informacje. Oddzielone fragmenty sprawiają wrażenie szybkiego czytania i dają możliwość wielokrotnych przestojów, służących chwili odpoczynku. Natomiast wytłuszczony zapis przyciąga wzrok czytającego dziecka i pozytywnie wpływa na kodowanie informacji w jego pamięci.

Niedostosowany materiał dydaktyczny będzie wiązał się z problemami rozwijania umiejętności czytania ze zrozumieniem, odbioru oraz interpretacji tekstu. Dziecko nie zdoła prawidłowo go odczytać, nie zrozumie treści, nie odczuje motywacji, przyjemności czytania, nie dokona analizy, selekcji zawartych w tekście informacji. Praca z tekstem na długo będzie mu się kojarzyła z przykrym obowiązkiem, któremu nie jest w stanie sprostać. W konsekwencji nie wyrobi w sobie nawyku czytania dla przyjemności. Dlatego zanim uczeń z ASD przystąpi do pracy z tekstem (nie tylko literackim), dobrze jest sprawdzić, czy jest on właściwy dla poziomu rozwoju dziecka (w sferze poznawczej, emocjonalnej i społecznej) oraz potrzeb i możliwości wynikających z zaburzenia rozwoju (a także indywidualnych symptomów ASD). Mary Mountstephen w swojej książce podpowiada:

Czy dana książka jest na odpowiednim poziomie trudności, można sprawdzić, prosząc, żeby dziecko przeczytało tekst z którejś strony. Jeśli nie jest ono w stanie przeczytać przynajmniej pięciu słów, oznacza to, że książka jest za trudna¹⁸.

¹⁶ Ibidem, s. 7.

¹⁷ A. Janus-Sitarz: *Szkolne strategie lektury wobec „stanu nieczytania”*..., s. 221.

¹⁸ M. Mountstephen: *Jak wykryć zaburzenia rozwojowe u dzieci*..., s. 82.

Zakończenie

Przygotowując tekst literacki jako materiał dydaktyczny dla uczniów z ASD, warto wspomnieć tezę Patrycji Huget: „Dla dziecka uczącego się czytać litery i wyrazy odbierane są początkowo jako nic nieznaczące znaki, które stopniowo stają się znajome i nabierają znaczenia”¹⁹. Aby uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi — z ASD (ale również z innymi zaburzeniami rozwoju) — mogli osiągnąć założone w podstawie programowej cele edukacyjne: „[...] czytania jako umiejętności rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów”²⁰, dodatkowo realizując założenia szeroko rozumianej edukacji, a także niwelować symptomy wynikające z konkretnego zaburzenia i stymulować normatywne procesy rozwojowe, należy indywidualnie dostosować materiał dydaktyczny, jakim jest tekst. Odpowiednio dobrana do specyficznych, indywidualnych cech i trudności danego dziecka lektura okazuje się skutecznym materiałem dydaktycznym. Aby dodatkowo wzmocnić efektywność pracy z tekstem, nauki umiejętnego czytania ze zrozumieniem i wykorzystywania zawartych w tekście informacji, ważna jest powtarzalność pewnych działań. Powtarzanie i utrwalanie informacji, jak czytać, z czasem zmienia się w samodzielne, aktywne odbieranie treści podanych tekstów, subiektywną interpretację odwołującą się do określonych standardów, a schemat działania przyczyni się do zniwelowania początkowych trudności.

Bibliografia

- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. DSM-5.* American Psychiatric Association, Arlington, VA, 2013.
- Huget P.: *Specyficzne trudności w uczeniu się — dysleksja, dysgrafia i dysortografia*. W: *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*. Red. A. Janus-Sitarz. Kraków 2012.
- Janus-Sitarz A.: *Szkolne strategie lektury wobec „stanu nieczytania”*. W: *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole*. Red. E. Bańkowska, A. Mikołajczuk. Warszawa 2006.
- Mountstephen M.: *Jak wykryć zaburzenia rozwojowe u dzieci i co dalej?*. Tłum. J. Jedlińska. Warszawa 2011.
- Nocoń J.: *Dyskurs edukacyjny i jego społeczny zasięg*. W: *Język a edukacja. Tekst edukacyjny*. Red. J. Nocoń, A. Tabisz. Opole 2013.

¹⁹ P. Huget: *Specyficzne trudności w uczeniu się — dysleksja, dysgrafia i dysortografia*. W: *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*. Red. A. Janus-Sitarz. Kraków 2012, s. 32.

²⁰ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych..., s. 12.

Winter M.: *Zespół Aspergera. Co nauczyciel wiedzieć powinien*. Tłum. E. Niezgoda. Warszawa 2011.

Źródła internetowe

- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, załącznik nr 2 do Rozporządzenia MEN z dnia 24 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf> [data dostępu: 20.03.2020].
- Rozporządzenie MEN z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20102281489/O/D20101489.pdf> [data dostępu: 20.03.2020].
- Rozporządzenie MEN z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20102281490/O/D20101490.pdf> [data dostępu: 20.03.2020].
- Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20140000811/T/D20140811L.pdf> [data dostępu: 20.03.2020].
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19910950425/U/D19910425Lj.pdf> [data dostępu: 20.03.2020].
- Uzasadnienie do Rozporządzenia MEN z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw. <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/.../ksztalcenie-specjalne.uzasadnienie-2.docx> [data dostępu: 7.05.2017].
- Verne J.: *W osiemdziesiąt dni dookoła świata*, s. 5. http://bibliotekaszkolnazgraboszyce.blox.pl/resource/W_80_dni_dookola_swiate.pdf [data dostępu: 2.04.2017].